

Dörtlü Tahrir

Millî Şef Dönemi (1938-1945) boyunca meşru bir şekilde kendisini ifade ve temsil etme imkânı bulamayan siyasal muhalefet akımı, İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği günlerde gerek kamuoyu ve basında ve gerekse Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) belirginleşmeye başlamıştır. 1945 yılında, yönetimin savaş yıllarında uyguladığı ekonomik politikasının doğurduğu ağır ekonomik ve sosyal sıkıntılar, Türk toplumunun geniş kesimlerinde tek-parti yönetimine karşı derin bir tepki ve hoşnutsuzluk yaratmıştı. Savaş yılları boyunca sessiz ama derin bir şekilde oluşan muhalefet, savaşın sonunda artık kendisini gösterecek düzeye ulaşmıştı.

Diğer taraftan savaşın müttefik devletlerce kazanılması, yani demokrasi cephesinin bu savaştan galip çıkması, tek-parti yönetimlerinin gözden düşmesine yol açmış ve pek çok ülkede serbest seçimlere dayalı demokrasilerin ortaya çıkmasına ve canlanmasına neden olmuştur. Siyasal liberalleşme eğilimlerini destekleyen uluslararası ortam, Türkiye'de de hem iktidarı hem de belirginleşmeye başlayan muhalefeti etkilemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, yani 1945 yılında Türkiye'de iç politika gelişmeleri de gözle görülür bir şekilde hızlanmış, yönetime karşı gerek basında ve gerekse CHP ve TBMM'de görülen muhalefet artık açıklık kazanmaya başlamıştır.

Uzun yıllar tek-parti idaresinin sert ve disiplinli yönetimi altında bunalmış bulunan basın ve CHP içindeki bazı kişi ve hizipler, savaş sonrasında milletlerarası durumun da sağladığı destekle artık yönetimi eleştirmeye başlamışlardı. CHP içinde de düşünce ve görüş ayrılıkları baş göstermeye başlamıştı.

CHP içinde başlayan muhalefet hareketi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun TBMM'de görüşülmesi sırasında açıkça ortaya çıkmıştır. San Fransisko Konferansı'nın devam ettiği ve Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Anayasasını kabul ettiği bu günlerde muhalefet hareketinin kendini gösterebilmesi için elverişli bir ortam hazırlanmıştı. Daha ziyade Adnan Menderes, Celâl Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan gibi bilahare Demokrat Parti'nin kurucusu olan muhaliflerin başlattığı bu çabalar diğer bazı milletvekilleri tarafından da ortaya konuluyordu. Nitekim, 1945 yılı Bütçe Kanunu görüşmeleri sırasında aynı kişilerin Hükümete yönelik yoğun eleştiri ve bütçeye ret oyu vermeleri bunun bir göstergesi olmuştur.

1945 yılı Bütçe Kanunu tasarısı üzerinde başlayan görüşmeler, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısı sırasında ortaya çıkan muhalefet hareketinin daha belirgin bir şekilde kendini göstermesine imkân yaratmıştı.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile başlayıp, bütçe görüşmeleri ile hızlanan CHP'ye ve Hükümete karşı ortaya çıkan muhalefet, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun TBMM'de oylanması sırasında da kendini göstermişti. CHP ve TBMM'de başlayan bu gelişmeler basında ve kamuoyunda da merakla izleniyordu. Muhalefetin yukarıda belirttiğimiz toplu hareketleri kamuoyu ve basında yeni bir parti kurulacağı inancının doğmasına yol açınıştı. Özellikle basında yeni bir partinin kurulacağına ilişkin haberler gözden kaçmıyordu.

CHP'ye karşı gerek parti ve gerekse TBMM'nde başlayan muhalefet hareketinin belirginleşmesine yol açan önemli bir gelişme "Dörtlü Tahrir" olarak bilinen belgenin CHP Meclis Grubu'nda görüşülmesidir.

7 Haziran 1945'te CHP Meclis Grubu Başkanlığı altında bilâhare Demokrat Parti'nin kurucuları olacak olan dört milletvekilinin imzası olan bir tahrir verildi. Bu tahrirde imzası olan muhalif milletvekilleri şunlardı; İzmir Milletvekili

Celâl Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars Milletvekili Fuat Köprülü. Bu milletvekillerinin 1945 başlarından beri CHP içinde ve TBMM’nde tek parti yönetimine karşı ortaya çıkmaya başlayan muhalefet hareketinin temsilcileri olduğu hemen görülecektir.

Bu dört milletvekilinin CHP Meclis Grubu Başkanlığına verdikleri belgeye “Dörtlü Takrir” isminin verilmesi, bu belgenin dört milletvekili tarafından verilmesi ve imzalanmış olmasındandır. Dörtlü Takrir’i veren milletvekillerinin liderliğini İzmir milletvekili ve eski Başbakanlardan Celâl Bayar yapmaktaydı. Dörtlü Takrir’in verilmesi fikrinin kimden geldiği konusu tartışmalıdır. Gazeteci-yazar İsmet Bozdağ’a göre, CHP Meclis Grubuna bir önerge vererek CHP’yi uyurma düşüncesinin Refik Koraltan tarafından Adnan Menderes’e ve Fuat Köprülü’ye önerilmiştir. Ancak Menderes, böyle bir hareketin, isim yapmış bir politikacının da aralarına katılarak yapılmasının daha etkili olacağını düşünmüş ve Celâl Bayar’ın ismi üzerinde durmuştur.

Celâl Bayar’da Dörtlü Takrir’in hazırlanması konusunda Kayseri cezaevinde Samet Ağaoğlu’na *“Dörtlü Takrir’in verilmesi fikri Köprülü ve Menderes’e aittir...Onlarla parti konusunu bu önerge nedeniyle görüştüğümüz Koraltan’ın Dörtlü Takrir’e imza koymasını ben istedim”* demiştir. Başvekilim Adnan Menderes isimli kitabında ise aynı Bayar şunları söylemektedir:

“O Tarihlerde hemen her hafta aramızda toplanır, memleket meseleleri üzerinde sohbet yapardık. Bu sohbetlere, ilk defa Aydın’da görüp tanıdığım milletvekili Adnan Menderes de geliyordu.

Çok kısa bir zamanda, Halk Partisi içinde ıslahat yapma konusunda fikir beraberliği içinde olduğumuzu fark ettik. Refik Koraltan ve Fuat Köprülü de düşüncemizi paylaşıyordu.

Arkadaşlarımla mutabık olan fikirlerimiz bir takrirle partiye getirmeğe karar verdik. Müzakerelere başladık. Ben şahsen, vereceğimiz takririn fikirlerimizi açıklıkla ortaya koymasından yana idim. Fakat arkadaşlarım takririn ana hatları ihtiva etmesini ve bu hatları kabul ettirebilirsek fikirlerimizi, teşkil edilecek bir komisyonda açıklamanın daha faydalı olacağını ileri sürdüler. Ben de kendilerine katıldım. Bu sebeple takrir kısa özlü ve prensip noktasına bağlı kalınarak yazılmıştır.”

Demokrat Parti’nin dört kurucusundan biri olan Refik Koraltan’da Dörtlü Takrir’in hazırlanması ve imzalanması konusunda *“...ilk beş kişiydik Hikmet Bayur’da bizimleydi. Tam takrir imzalanacağı sırada imza koymaktan caydı(..) Takririn esasını Fuat Köprülü yazdı”* demektedir. Dörtlü Takrir’in hazırlanması ve imzalanması konusundaki yaklaşımlar farklı olmakla beraber, bilahare Demokrat Parti’yi kuracak olan ve takrire imza koyan dört kişinin yani Celâl Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan’ın bu işin içinde oldukları ve böyle bir takriri önceden görüşmeler yapmak ve üzerinde tartışmak suretiyle hazırladıkları açıkça anlaşılmaktadır.

Nitekim bu takrire imza koyan milletvekilleri kendi aralarında yaptıkları toplantılarda “bir uyarı takriri” hazırlanması konusunda uzlaşmışlardı. Ancak Celâl Bayar, takririn geniş tutulmasını ve parti içinde ne çeşit devrimlerin yapılması gerektiğinin bütün açıklığı ile ortaya konmasını istemişti. Buna karşılık Menderes ve Köprülü, önce prensip fikri benimsetmeyi ve bunu kabul ettirdikten sonra ayrıntıların ortaya atılmasını uygun görmekteydiler. Netice olarak Bayar’da arkadaşlarının bu fikrini benimsemiş ve “Dörtlü Takrir” olarak adlandırılacak olan belgeyi imzalayacağını ifade etmiştir.

7 Haziran 1945 günü CHP Meclis Grubu Başkanlığı’na verilen “Dörtlü Takrir” yukarıdaki milletvekilleri tarafından “memlekette demokratik usullerin, daha geniş şekilde tatbikine” geçilmesi için verilmişti. Takrirden Türk Anayasası’nın

demokratik niteliği üzerinde durulmakta, Atatürk'ün Türk Anayasası'nın demokratik ruhuna daima bağlı kaldığı ve Türkiye Cumhuriyeti'ni tamamıyla demokratik bir şekle ulaştırmayı bir ideal edindiğinden bahsedilmektedir. Atatürk döneminde bazı zararlı kuruluşlardan kurtulmak ve gericiliği önlemek için Anayasa'nın sınırlandırıldığı ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında da savaş tehlikesi nedeniyle siyasî hak ve hürriyetlerin daha da kısıtlandırıldığı ve böylece Anayasa'nın demokratik ruhundan gittikçe uzaklaşıldığı belirtilmektedir.

Takrir sahipleri bütün dünyada özgürlük ve demokrasi akımlarının geliştiğini, demokratik özgürlüklere uyulma ilkesinin milletlerarası teminata bağlandığı bu günlerde artık Türk halkının da politik hak ve hürriyetlerini bilinçli şekilde kullanacak düzeye geldiğini ileri sürerek ilk anayasamızda hâkim olan demokratik ruhu, bugünkü siyasî hayat ve teşkilatımızda belirtilmesinin zamanının geldiğini ve bir an önce bunun gerçekleşmesi gerektiğini belirtiyorlardı.

Takriri veren dört milletvekili bu gelişmelerin sağlanması için de önerilerini somut olarak şöyle belirtiyorlardı: *"Meclis denetiminin, Anayasamızın yalnız şekline değil ruhuna da tamamıyla uygun olmasını sağlayacak tedbirler aranmalı, vatandaşların siyasî hak ve hürriyetlerini Anayasamızın öngördüğü genişlikte kullanabilme imkânları sağlanmalı ve bütün parti çalışmaları belirtilen esaslarca uygun olarak yeniden düzenlenmeli."*

Takrir sahipleri bu takriri millî egemenlik anlayışına ulaşmayı hedeflediklerini ve takrirleriyle aynı zamanda CHP'nin ve bütün Türk milletinin isteklerini de yansıttıklarını söylemekteydiler. Ayrıca Cumhurbaşkanı İnönü'nün 19 Mayıs 1945'te yayınladığı konuşmasında belirttiği *"politika ve düşünce hayatımızda demokrasi prensiplerinin daha geniş ölçüde hüküm süreceği"* şeklindeki ifadesinin bu takririn verilmesindeki haklılığı ortaya koyduğunu belirtmişlerdir.

Dörtlü Takrir'in son cümlesinde bu takrire imza koyan dört milletvekili, takrirlerinin açık oturumda konuşulmasını istemişlerdi. Takriri veren bu dört milletvekili arzu ettikleri ve yapılmasını istedikleri bu tekliflerin dayanak noktası olarak, Cumhuriyetin başından beri katedilen siyasal gelişmeyi göstermişlerdi. Nitekim takrirlerinde yer alan *"Bir taraftan iç hayatımızdaki bu mes'ut tekâmülün yarattığı siyasi olgunluk, diğer taraftan bugünkü medeniyet dünyasının umumî şartları daha ilk Teşkilâtı Esasiye Kanunu'muzda hâkim olan demokratik ruhu bugünkü siyasi hayat ve teşkilatımızda kuvvetle tecelli ettirmek zamanı geldiği kanaatine bizi sevkemiş bulunuyor"* sözleriyle bunu belirtmek istemişlerdi.

Dörtlü Takriri 7 Haziran'da CHP Grup Başkan Başkanlığına veren takrirci milletvekilleri, takrirden yer alan görüş, düşünce ve isteklerinin gerek basın tarafından gerekse Meclis tarafından ayrıntılı olarak öğrenilmesini istiyorlardı. Bu nedenle takririn en sonuna *"...takririmizin açık oturumda müzakeresini saygılarımızla arz ederiz."* cümlesini eklemişlerdi.

Ancak takriri veren milletvekilleri, takrirlerinin CHP içerisinde ve bilhassa üst yönetimde hiç de iyi karşılanmayacağını ve fikirlerinin kabul edilmeyeceğini bilmekteydiler. Nitekim Celâl Bayar bu konuda *"Bugünkü Halk Partisi'nin bu fikirleri kabul etmesi, eşyanın tabiatına aykırıdır. Hele bu takrirden bizim imzalarımız varsa"* diyerek karşılaştıkları olumsuz tutum ve davranışları adeta önceden tahmin ettiklerini belirtmeye çalışmıştır.

Yine Bayar. Başvekilim Adnan Menderes isimli kitabında; *"Dörtlü Takririn CHP'de fırtınalar kopardığını ve Çankaya'da İnönü'nün başkanlığında toplantılar yapıldığını işitiyorduk. Bu toplantılarda takririn reddedilmesi ve imza sahiplerinin grupta hırpalanmaları kararlaştırılmıştı. Bu kararlar kulağımıza geliyordu"* diyerek CHP üst yönetiminin takrir hakkında aldıkları tutum ve düşünceleri belirtmektedir. Goloğlu'da "Demokrasiye Geçiş" isimli kitabında *"Ve Dörtlü Önerge reddedildi. Bu sonuç önceden belliydi. Çünkü bir gün önce, Çankaya Köşkü'nde İsmet İnönü'nün başkanlığında yapılan"*

toplantıda önerenin reddi kararlaştırılmıştı” demektedir. Çok itinalı bir şekilde kaleme alınan ve Bayar’a göre “Halk Partisi’ni parçalamak değilde içten değiştirmek maksadını güden” bu taktir, kabul edildiği takdirde ülkenin siyasî hayatında büyük değişiklikler gerçekleştirebilirdi. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi CHP üst yönetimince “parti içinde bir değişikliği istemekten ziyade partiden ayrılmayı kararlaştırmakla suçlanan ve taktirde öngörülen isteklerin ise bunun bir bahanesi olduğu ifade edilen” taktircilerin parti içinde hizip yarattıkları için susturulmaları gerektiği düşünölmekteydi. Bu nedenle taktirin reddedilmesi ve taktircilerin hırpalanmasına yönelik bir karar CHP üst yönetimince kararlaştırılmış ve bu karar CHP’li milletvekillerine de aksettirilmişti.

Manisa Milletvekili Celâl Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars Milletvekili Fuad Köprölü tarafından “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin hükümeti fiilen kontrol etmesini, kişiye Anayasa’da yazılı bulunan hak ve hürriyetlerin tanınmasını ve birden fazla partiye dayanan siyasî faaliyetlerin gelişmesine müsaade olunması” gibi istek ve tekliflerinin yer aldığı “Dörtlü Taktir” CHP Meclis Genel Kurulu tarafından 12 Haziran’da görüşölmeye başlanmıştır.

Taktircilerin Meclis’te açık bir görüşmede ele alınmasını ve görüşölmelerini istedikleri taktir, tam aksine CHP Meclis Grubu tarafından kapalı(gizli) oturumda görüşölmüştür. 12 Haziran Salı günü Meclis Başkan Vekili ve Balıkesir milletvekili olan Kazım Özalp başkanlığında toplanmış ve 7 saat müddetle taktirle ilgili görüşmeleri yapmıştır. Oturum başladıktan sonra önce dört milletvekili tarafından verilen “Dörtlü Taktir” okunmuş ve daha sonra taktire imza koyan milletvekilleri tarafından verilen önerenin açıklanmasına yönelik konuşmalar yapılmıştır. Daha sonra önerge hakkındaki görüşlerini açıklamak amacıyla birçok CHP’li milletvekili söz alarak konuşmalar yapmıştır. Konuşmalar büyük bir sinir ve gerginlik ortamında cereyan etmiş ve bu hava içerisinde yedi saat sürmüştür. CHP Meclis grubu taktire karşı olmak konusunda önceden hazırlıklı gibi görünmüşler. Taktir ve taktircilere karşı çok sert konuşmalar yapmışlardır. Taktir ve taktirciler şiddetle eleştirilmiş, hırpalanmış ve hatta kişiliklerine hakaretler niteliğinde ağır sözler söylenmişti. Nitekim görüşmeler esnasında uğradıkları hakaretler konusunda daha sonraki yıllarda yaptığı bir konuşmada Adnan Menderes “*Yedi saat bize sadece küfür yağdırdılar*” demiştir. Ancak taktir sahibi milletvekilleri bütün bu eleştiri ve hakaretlere karşı dayanma güçlerini ve kararlılıklarını bozmamışlar, soğukkanlı olmaya çalışarak kendilerini ve taktirlerini savunmaya çalışmışlardır. Özellikle taktir aleyhinde konuşmalar yapan Rasih Kaplan Celâl Bayar’a Saffet Arıkan’da Köprölü’ye ağır ithamlarda bulunmuşlar, bir anlamda hücum etmişlerdir. Taktir sahipleri özellikle Adnan Menderes hem taktirlerini izah etmiş hem de yapılan itham ve eleştirilere cevap vermeye çalışmıştır. Adnan Menderes tartışmalarda ve sataşmaları cevaplama da çok güçlü bir irade göstermiş, saldırlardan yılmamış, sinirlerini bozmamış ve verdiği cevaplarla ve yaptığı açıklamalarla iyi bir tartışmacı olduğunu göstermiştir.

Yapılan eleştiri yüklü aleyhteki konuşmalar ve taktircilerin bunlara karşı yaptıkları açıklayıcı ve savunma konuşmalarından sonra kürsüye Başbakan Şükrü Saraçoğlu geldi. Çankaya’da Millî Şef ve CHP’nin Değişmez Genel Başkanı olan İnönü’nün huzurunda taktir ile taktircilere karşı takip edilmesi gereken hareket tarzının belirlenmesiyle ilgili olarak yapılan toplantılarda Başbakan Şükrü Saraçoğlu; “konunun örtbas edileceğini, taktirin sahiplerine geri aldırılabilceğini” düşüncesindeydi. Bu nedenle Başbakan Saraçoğlu konuşmasında; Halk partisinin taktirde yazılı olduğu şekilde bir demokratik ıslaha muhtaç olmadığını, temelde demokratik esaslara dayanmış bulunduğunu anlatarak “*Tavsiye ederim, arkadaşlar bu taktirlerini geri alsınlar*” demişti. Bu esnada bazı milletvekilleri “*onlar arkadaşlarımız değillerdir*” diye bağırılmışlardı. Bunun üzerine taktircilerden Celâl Bayar “*bu taktir geri alınmak için verilmemiştir*” diyerek bu konudaki kararlılıklarını ortaya koymuştu. Bu olayla ilgili olarak Celâl Bayar Başvekilim Menderes isimli kitabında şunları söylemektedir:

“Yanımda oturan Fuat Köprülü’nün birden ayağa kalktığını gördüm. Takriri geri almaya niyetli olduğu görülüyordu. Eteğinden çekip oturttum. Sert bir sesle: “Biz verdiğimiz takrirleri geri alacak insanlardan değiliz” dedim. Sesini çıkartmadı. Ve takrir oya konuldu. İmza sahibi dört milletvekilinden başka bütün eller havaya kalktı. Takririmiz ret olunmuştu.”

Başbakan Saraçoğlu konuşmasının devamında; gerek önergeyi ve gerek bunun etrafında önerge sahiplerinin verdiği açıklamaları tahlil ederek, bu önerge ile amacın bazı kanunlarla parti tüzüğünde, değişiklikler yapılmasından ibaret olduğunu açıklamış ve sözlerinin devamında, kanunlarda değişiklik yapılmasını isteyenlerin usulü dairesinde tâdil teklifine başvurmaları mümkün olduğu gibi Parti tüzüğünde değişiklik yapılması da kurultaya ait işlerden bulunduğu cihetle bunların grupta görüşülmesine ve bir komisyona havalesine lüzum olmadığından önergenin reddine karar verilmesini istemişti. Başbakan Şükrü Saraçoğlu’nun konuşmasının ardından takririn oylamasına geçilmiş ve yapılan oylama sonucunda takrire imza atan dört milletvekilinin dışında oturuma katılmış bulunan diğer bütün CHP milletvekillerinin verdikleri “ret oyuyla” takrir reddedilmişti. Oylamanın ardından oturum saat 22.00’de sona ermişti. Yukarıda da ifade edildiği gibi aslında oylamanın böyle sonuçlanacağı aşikardı. Çünkü bizzat Millî Şef ve CHP Değişmez Başkanı ve aynı zamanda Cumhuriyet reisi olan İsmet İnönü takririn reddedilmesini istemişti. Dörtlü Takrir’in reddedildiği, CHP Grubu Başkan Vekilliği’nin [Anadolu Ajansı](#) kanalıyla yayınlanan tebliği ile açıklandı. Bu açıklamada takririn, parti tüzüğü ile bazı kanunlarda değişiklikler yapılmasını hedef tuttuğu açıklanmakta idi. Açıklamada kanunlarda yapılacak değişikliklerin usulü dairesinde değişiklik teklifine başvuracakları, parti tüzüğünde değişiklik yapılmasının da Kurultaya ait işlerden olduğu belirtilerek bunların grupça görüşülmesine ve bir komisyona havale edilmesine gerek olmadığı ve önergenin takrircilerin dışında bütün milletvekilleri tarafından reddedildiği açıklanmıştır. Yapılan bu açıklama ile CHP içinde uzun zamandır ortaya çıkan ve belirginleşmiş olan muhalefet artık kamuoyunca da öğrenilmişti.

Dörtlü Takririn CHP Meclis Grubu’nda reddedilmesinin sonuçları için bir fikir vermesi açısından Bayar’ın şu sözleri oldukça anlamlıdır: *“Ancak şurası muhakkaktır ki bu takririn reddinden sonra Halk Partisi içindeki durumumuz çok kötüleşmişti. Müzakere sırasında arkadaşlarımızın çok ağır hücumları karşısında kalmıştık. Neredeyse yüz yüze bakmak imkânı bile azalmıştı”* Dörtlü Takrir reddedilmişti ancak, takriri veren bu dört milletvekili, ülkede başlattıkları demokratikleşme çabalarına devam etmişler ve özellikle basın yoluyla görüş ve düşüncelerini kamuoyuna anlatma gayretine girmişlerdi. Bu noktada özellikle Vatan gazetesi başta olmak üzere Tan, Son Posta gibi gazeteler onların görüş ve düşüncelerini dile getiren gazeteler olmuştu.

CHP ve tek parti yönetimi, 1945 yılının ilk aylarında ortaya çıkan ve “Dörtlü Takrir” ile hem CHP ve hem de Meclis içerisinde varlığını ortaya çıkarmış olan muhalefet hareketini hoş karşılamamıştı. Nitekim Dörtlü Takrir’in TBMM’nde görüşülmesi sırasında CHP yöneticileri ile partili milletvekillerinin yaptıkları konuşma ve takındıkları tavır bunun bir göstergesi olmuştur.

Dörtlü Takrir’i CHP bünyesinden ayrılmak ve yeni bir parti kurmak amacıyla vermediklerini bizzat bu hareketin içerisinde olanların sonraki yıllarda yayınlanan hatıraları ile gazete yazı ve röportajlarından anlamaktayız. Zaten bu dört milletvekili her ne kadar takrirlerinin Mecliste görüşülmesi esnasında CHP yöneticilerinin istediği gibi hırpalanmışlarsa da yılmamışlar ve başlattıkları demokrasi ve demokratikleşme mücadelesini bir süre daha CHP içerisinde sürdürmüşlerdir.

Nitekim muhalefet, Dörtlü Takrir’in hemen arkasından TBMM’nde ele alınan Birleşmiş Milletler Anayasası’nın görüşmelerini başlattıkları demokrasi mücadelesi için bir fırsat telakki etmişlerdi. Bu görüşmeler esnasında kendilerini

ve düşüncelerini gerek TBMM’nde ve gerekse kamuoyunda göstermişlerdir.

Yine muhalefet hareketinin kendilerine destek veren Tan, Vatan gibi gazeteler vasıtasıyla düşüncelerini halka yayma çabaları CHP üst yönetimince hoş karşılanmamıştı. Cumhuriyet Halk Partisi bünyesinde başlayan muhalefet hareketinin daha fazla partiyi yıpratmadan ve diğer milletvekillerini de etkilemeden tasfiyesi konusunda bir şeyler yapmayı ve muhalefeti tesirsiz hale getirmeyi düşünmüşlerdi. Muhalefet hareketinin önde gelen isimlerinden Adnan Menderes ve Fuad Köprülü’nün basın yoluyla tek parti zihniyetini ve parti yönetimini suçlayan ve ülkede bir an önce çok partili hayata ve demokratikleşmeye gidilmesini isteyen tarzda yazdıkları yazılar, CHP içindeki muhalefetin tasfiyesi veya dışlanması konusunda CHP yöneticilerine fırsat vermiş ve bunun sonucunda CHP Genel Başkanlık Divanı tarafından Dörtlülük Takrir’e imza koymuş olan Adnan Menderes ve Fuad Köprülü, partilerinden ihraç edilmişlerdir. Adnan Menderes ile Fuad Köprülü’nün CHP’den ihraç edilmelerini haksız bulan ve arkadaşlarının maruz kaldığı haksız uygulamalara tepki gösteren Celâl Bayar, onlara destek vermek amacıyla önce CHP İzmir milletvekilliğinden daha sonra da CHP’den istifa etmişti. Dörtlülük Takriri veren milletvekillerinden en son olarak Refik Koraltan’da arkadaşlarına destek vermek amacıyla gazetelerde yazdığı yazılar sebebiyle CHP’den ihraç edilmişti.

Böylece tek parti zihniyetine uygulanmakta olan bazı demokratik olmayan kanunların yeniden düzenlenmesini ve Türk siyasî hayatında çok partililiği ve liberalleşmeyi gerçekleştirmek amacıyla “Dörtlülük Takrir” ile mücadele hareketini başlatmış olan bu insanlar, artık yeni bir siyasi parti kurarak siyasi mücadelelerine bu parti kanalıyla Meclis’te ve kamuoyunda devam etmeyi düşündüklerinden, yeni bir siyasî parti kurma çabalarına başlamışlardı.

Nihayet bu dört takrirci milletvekillerinin öncülüğünde 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti kurulmuş ve uzun yıllar süren CHP tek parti iktidarı karşısında gerçek bir halk hareketi olarak yerini almıştır.

İşte sonunda bir siyasi parti kurulmasına kadar giden uzun, zahmetli ve engellerle dolu bu demokrasi mücadelesinde “Dörtlülük takrir” bir meşale, bir bayrak olmuştur. Bu takrirle çok partili bir hayata geçecek olan demokrasimizin kapısı aralanmıştır.

Osman AKANDERE

KAYNAKÇA

Sürelî Yayın Gazete ve Dergiler

Ayın Tarihi, No:139, Haziran 1945.

Cumhuriyet, 13 Haziran1945.

Son Posta, 13 Haziran 1945.

Ulus, 13 Haziran 1945.

Vatan, 13 Haziran 1945.

Telif ve Tetkik Eserler

AĞAOĞLU, **Samet Arkadaşım Menderes**, İstanbul 1967.

AĞAOĞLU, Samet, **Demokrat Parti’nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri**, Bir Soru, İstanbul 1972.

AHMAD, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hill Yayınları İstanbul 1996

AKANDERE, Osman, **Milli Şef Dönemi, İz Yayıncılık**, İstanbul 1998.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam, İsmet İnönü**, C. II, İstanbul 1968.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Menderes'in Dramı (1889-1960)**, İstanbul 1969.

BABAN Cihat, **Politika Galerisi (Büstler ve Portreler)**, İstanbul 1970.

BAYAR, Celâl, **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul 1986.

BEKATA, Hıfzı Oğuz, **Birinci Cumhuriyet Biterken**, Ankara 1960.

BİLÂ, Hikmet, **CHP 1919-1999**, İstanbul 1999.

BOZDAĞ, İsmet, **Demokrat Parti ve Ötekiler**, İstanbul 1975.

BOZDAĞ, İsmet, **Değişim Şafağı**, İstanbul 1993.

BURÇAK, Rıfki Salim, **Türkiye'de Demokrasiye Geçiş, 1945-1950**, 1954.

DOĞAN, Avni, **Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası**, İstanbul 1964.

ERDOĞAN Dilşen İnce vd., **Kuruluşundan Darbeye Demokrat Parti (1946-1960)**, I. Cilt, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2022.

ERER, Tekin, **Türkiye'de Parti Kavgaları**, II. Bs., İstanbul 1966.

EROĞUL, Cem, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Ankara 1990.

FERSOY, Orhan Cemal, **Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes**, İstanbul 1978.

GİRİTLİOĞLU, Fahir, **Türk Siyasi Hayatında Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii (C.1-2)**, Ankara 1974.

GOLOĞLU, Mahmut, **Demokrasiye Geçiş (1946-1950)**, İstanbul 1982.

KARPAT, H. Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul 1967.

KOÇAK, Cemil, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, Ankara 1986.

KONYAR, Hürriyet, **Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler**, İstanbul 1999.

ÖZER, Sevilay, **Demokrat Parti'nin Köy ve Köylü Politikaları (1946-1960)** Berikan Yayınevi, Ankara 2013.

ŞEYHANLIOĞLU, Hüseyin, **Demokrat Parti**, Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, İstanbul 2020.

TİMUR, Taner, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İstanbul 1991.

TOKER, Metin, **Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, İstanbul 1990.

URAN, Hilmi, **Hatıralarım**, Ankara 1959.

UYAR, Hakkı, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, İstanbul 1998.

YALMAN, Ahmet Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1922-1971)**, Yay. Haz. Erol Şadi Erdinç, II.

bs. Cilt: II, İstanbul 1997.

YEŞİL, Ahmet, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara 1989.

YÜCEL, Serhan, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları İstanbul 2001.

ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, II. bs. İstanbul 1995.

23/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dortlu-takrir/?pdf=6106> adresinden erişilmiştir